بەش: جوگرافیا

کۆلێژ: ئەدەبیات

زانکۆ: سەلاحەدین – هەولێر

بابەت: کوردناسیی گشتی

پەرتووکی کۆرس – (قۆناغی یەکەم -)

ناوی مامۆستا :خولة حمةرشيد عمر

ساڵی خوێندن: 2022-2023

پەرتووکی کۆرس
Course Book

١. ناوی کۆرس	کوردناسی گشتی
٢. ناوی مامۆستای بەرپرس	خولة حمەرشید عمر
٣. بەش/ کۆلێژ	جوگرافیا / ئەدەبیات
٤. پەیوەندی	ئیمێل Khawlah.omer@su.edu.krd ژمارەی تەلەفون: 0750 4959284
٥. یەکەی خوێندن (بە سەعات) لە هەفتەیەک	تیۆری: ٣کاتژمێرلە هە فتەیەکدا پراکتیک: ٠
٦. ژمارەی کارکردن	
٧. کۆدی کۆرس	
٨. پرۆفایەلی مامۆستا	/https://academics.su.edu.krd/ khawlah
٩. وشە سەرەکیەکان	کورد، کوردۆلۆجی، کوردناسی، مێژووی کۆن – ئیسلامی –نویَ ، رەچەڵەکی کورد، جوگرافیا، ئایین، زمان، پەیوەندیکردن، خێزانە زمان، دیالێکت، شێوەزار، ئەدەب، ڕێبازە ئەدەبییەکان، کلاسیک، ڕۆمانستیك، ریالیزم.

١٠. ناوەرۆکی گشتی کۆرس:

کوردناسی گشتی : هەموو نوسراو و توێژینەوەزانستیەکان دەگرێتەوە کە لەسەر هەموولایەنەکانی ژیانی کورد وەك (زمان ، ئەدەب ، جوگرافیا ، مێژوو ، ئاینوکلتورو...هتد) نوسراوە وبلأوکراوەتەوە بە ئامانجی ناساندنی کورد.گرنگی ئەم کۆرسە لە گرتنەبەری ڕێگای زانستی بۆلێکۆڵینەوە لەکورد وەك نەتەوەو خاکی کوردستان وەك وڵات دەردەکەوێت، بە ئامانجی ناساندنی کورد وەك یەکێك لەنەتەوەکانی دونیا کەخاوەنی خەسڵەت وتایبەتمەندی نەتەوایەتی خۆیەتی وجیاوازە لەنەتەوەکانی تر لە ڕووی نەژادو زمان وکلتور و نەریتەوە، کە مەرجێکی سەرەکیە هەمووتاکێکی کورد زانیاری ڕاست وپوخت لەسەر ئەم بابەتە بزانێت بەئامانجی گرێدانی تاکی کورد بەنەتەوەو خاکی خۆی کە تایبتە بە خۆی وجیاوازە لەهەموو نەتەوەکانی تر. هەرئەمەش وایکردووە کەئەم بابەتە جیاواز لەهەر بابەتێکیتر بەپێویستیەکی گرنگی هەمیشەی دابنریٚ و لە هەموو کۆلیژو بەشە جیاجیاکانی زانکۆکانی هەرێمی کوردستان بخوێندرێت.

١١. ئامانجەکانی کۆرس :

١- ڕوونکردنەوەی هەموو ئەو بابەتانەیە کە لە بارەی گەلی کوردەوە روونەکراونەتەوە، لێرەدا روونتر دەکرێنەوە و قوتابیان و خوێندکارانیان پیَ ئلشنا دەکریَ .

٢- بابەتەکە وەکو بابەتێکی رۆشنبیری گشتی دەبیَ

٣- ڕاستکردنەوەی ئەو زانیارییانەی،کە ناحەزانی نەتەوەی کورد دژی کوردییان نوسیوە و نابابەتییانە لە بەرژەوەندی خۆیان ڕاستییەکانیان شێواندووە .

٤- لەپێناو ناساندنی قوتابی و خوێندکارانی غەیرە کورد، بە ڕیشە و ڕەچەڵەکی کورد و سەربەخۆی زمانی کوردی و داب و نەریت و شێوازی بیرکردنەوە و شارستانیەتی کورد.

٥- ناساندنی قوتابی و خوێندکاران بە سامانی دەوڵەمەندی کەلتوور و کەلەپوور و جوگرافیا لایەنە جیاجیاکانی ژیانی نەتەوەی کورد و نەژاد و مێژوو و زمان و ئەدەبیاتی کوردی .

٦- تێگەیاندنی قوتابی و خوێندکاران لەو حەقیقەتەی کە کورد نەتەوەیەکی خاک دابەشکراوی بێ قەوارەیە و بە درێژایی مێژوو توشی قڕکردن و ڕاگواستن و گۆڕینی دیموگرافیای خاک و ناسنامەی نەتەوەیی بۆتەوە .

٧- تێگەیاندنی قوتابی وخوێندکارانە ، کە کوردیش خاوەنی زمانێکە لە ئاستی زمانەکانی دیکەی دنیادایە لە ڕووی سروشت و پێکهاتەوە ، هەوڵ بدا بۆ پێشخستنی زمانەکەی لە ڕێگای بەکارهێنانی زمانی کوردی لە نووسین و داهێنانەکانیدا.-

١٢. ئەرکەکانی قوتابی

ئەرکی قوتابی لەم بابەتەدا زۆر گرنگە کە ئامادەبوونی بەردەوامیان هەبێ و تێبینیەکان تۆماربکەن وبەشداربن لە وانەکە بە ڕێگای گفتوگۆ و خستنەڕووی تێبینییەکان" هەروەها خوێندنەوەی ئەو سەرچاوانەی کە لە لیستی سەرچاوەی کۆرسبووکەکە ئاماژەیان پێکراوە" بۆئەوەی پێشوەختە زانیارییان هەبێ لەسەر بابەتەکە.

١٣. ڕێگەی وانە ووتنەوە

لەم وانەیەدا چەندین شێواز بەکاردەهێنری بۆ گەیشتن بەئامانجەکان و گەیاندنی زانیارییەکان بۆ قوتابی وەکو ڕێگای ئامادەکاری،کە تیایدا بابەتەکان بە قوتابیان دەدرێ لەگەڵ بەکارهێنانی چەند ڕێگایەکی دیکەی وەکو ڕێگای گفتوگۆ و پرسیار و وەلاّم (سوأل و جواب) لەپێناو دەوڵەمەندکردنی بابەتەکەو باشتر گەیاندنی زانیارییەکان. بەکارهێنانی هەریەك لەم شێوازانەش بەپێی سروشتی بابەتی وانەکەو بوونی سەرچاوە و هۆکاری پێویستی بەردەست دەگۆڕێ.

١٤. سیستەمی هەڵسەنگاندن

هەڵسەنگاندن لەم بابەتەدا بە ڕێگای ئەنجامدانی کویز و لێپرسینەوەی ڕۆژانە لە بابەتەکە و ئەرکیماڵەوە ئەنجامدانی تاقیکردنەوەی وەرزی دەبێ کە تێکڕای تاقیکردنەوەی وەرزی لەسەر (40) نمرە دەبێ.

١٥. ئەنجامەکانی فێربوون

پەیداکردنی شارەزایی تەواو سەبارەت بە مێژووی کورد .

–ئاشنا بوون بە ڕووداو و ئەو بابەتانەی ، کە پەیوەندییان بە گەلی کورد هەیە .

–شارەزابوونی تەواوی خوێندکار بە زمان و ئەدەبی کوردی .

گەیاندنی زانستی نوێ سەبارەت بە هەموو بابەتێکی پەیوەندیدار بە (زمان و ئەدەبی کوردی) .

١٦. لیستی سەرچاوە

١– د. وریا عومەر ئەمین، ئاسۆیەکی تری زمانەوانی.

٢– عەبدولوەهاب خالد، زمان و زمانڤانی.

٣– د. ڕەفیق شوانی، زمانی کوردی شوێنی لەناو زمانەکانی جیهاندا.

٤– د.ڕەفیق شوانی، چەند بابەتێکی زمان و ڕێزمانی کوردی.

٥– پ د فریدریش موولێر ، پ د ئەلبێرت سوسێن، پ د هۆگۆ مەکاس، وە رگێڕانی لە ئەڵمانیەوە: د. حەمید عەزیز، زمانی کوردان چەند لێکۆڵینەوەیەکی فیلۆلۆجی زمان.

٦– بیهزاد خۆشحاڵی، و: مستەفا غەفور، فیلۆلۆجیای زمانی کوردی و مێژووی کوردستان.

٧– کۆڕی زانیاری کورد، بەرکوتێکی خەرمانی کوردناسی لە ئەورووپا.

٨– د. ئەورەحمانی حاجی مارف، فەرهەنگی زمانناسی.

٩– محەمەد مەعروف فەتاح

١٠– محەمەد ئەمین هەورامانی، مێژووی ڕێبازی زمانی کوردی.

١١– میهردادی ئێزیدی، چەردە باسێك لەبارەی کوردانەوە.

١٢– سەعید مەموزینی، بەرکوڵێك لە مێژووی کورد و کوردستان.

١٣– عەبدولڕەحمانی قاسملۆ ، کوردستان و کورد.

١٤– محەمەد ئەمین زەکی بەگ، خولاسەی تاریخی کورد و کوردستان.

١٥– قەیس کاکل تۆفیق، جۆرەکانی رستەو تیۆری کردە قسەییەکان، نامەی ماستەر.

١٦– عەلائەدین سەجادی، مێژووی ئەدەبی کوردی.

١٧– د. مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی کوردی.

١٨– شەرەفنامە، شەرەفخانی بەتلیسی، هەژار کردوویەتی بە کوردی.

١٩– د. کەمال مەزهەر ئەحمەد، چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی گەلی کورد.

٢٠– د. ئارشاك پۆلادیان، و:ئازاد عوبێد ساڵح، کورد لە سەرچاوە عەرەبییەکاندا.

٢١– د. شوکریە ڕەسول، ئەدەبی کوردی و هونەرەکانی ئەدەبی کوردی.

٢٢– د. عەلی عەبدولوافی، و: د. ئیبراهیم عەزیز، زانستی زمان.

٢٣– محمد معروف فتاح، زمانەوانی.

٢٤– عیزەدین مستەفا ڕەسولٚ،ئەدەبیاتی نوێی کوردی.

٢٥– ئەحمەد سالار،ڕێبازە سەرەکییەکانی ئەدەب و هونەر.

٢٦- **سديق بۆرەكەيى،مێژووى وێژەى كوردى.** ٢٧- **خورشيد ڕەشيد ئەحمە،ڕێبازى ڕۆمانتيك لە ئەدەبى كورديدا.**	
١٧. بابەتەكان	**ناوى مامۆستاى وانەبێژ**
يەكەم / جوگرافيا **بەشى يەكەم : دەروازەيەک بۆ كوردستان** ١- زاراوەی كوردستان ٢- شوێن (پێگەی جوگرافی) ٣- شوێنی ئەسترۆنۆمی ٤- سنوور و ڕووبەر و شێوە **بەشی دووەم / تايبەتمەندی سروشتی كوردستان** ١- بەرزی و نزمی (تۆبۆگرافيا) ٢- ئاو و هەوا ٣- دەرامەتی ئاوی **بەشی سێيەم / تايبەتمەندی مرۆی كوردستان** ١- دابەشبوونی دانيشتوان بە پێی پێكهاتە ٢- دابەشبوونی دانيشتوان بە پێی ژينگە ٣- دابەشبوونی دانيشتوان بە پێی قەبارە **بەشی چوارەم / ژيانی ئابووری لە كوردستاندا**	٣ كاتژمێرلە هە فتەيەكدا

١- کشتوکاڵ

٢- سامانی ئاژەڵ

٣- پیشەسازی و کانزاکان

٤- گەشتوگوزار

دووەم / مێژوو

یەکەم: تەوەرەی مێژووی کورد لەبابەتی کورد (کوردناسی)

أ- ناوی کوردو کوردستان

١- کوردناسی چەمک و واتاکەی

٢- وشەی کورد (ڕیشەیی و مانای)

٣- زاراوەی کوردستان لەسەرچاوەکاندا

ب- مێژووی ڕیشەی نەژادی کورد

١- نەژادی کورد لە دیدی ڕۆژهەڵاتناسان

٢- نەژادی کورد لە دیدی مێژوونوسانی کورد و غەیرە کورد

ج- دانیشتوانی کۆنی کوردستان

١- هۆزەکانی کۆنی کورد

٢- مێژووی شارستانیەتی کۆنی کورد

دووەم: سەرەتاکانی پەیوەندی کورد بەئاینی ئیسلام

- جابانی کورد
- فەتحکردنی کوردستان لەسەردەمی خەلیفە عومەری کوری خەتاب
- بارودۆخی کوردستان لەسەردەمی خەلافەتدا

- میرنشینە کوردیەکان لەسەردەمی عەباسیدا - چەند لایەنێکی شارستانیەتی کورد لەسەردەمی ئیسلامیدا - دەوڵەتی ئەیوبی و ڕۆڵی ڕابەرایەتی سەلاحەدینی ئەیوبی - ڕۆڵی شارستانی زانایانی کورد لە مێژووی ئیسلامیدا **سێ یەم: مێژووی نوێ و هاوچەرخی کورد** - سەرهەڵدان و بوژانەوەی میرنشینە کوردییەکان - هۆکارەکانی ڕوخانی میرنشینە کوردییەکان - کوردستان لەململانێی وڵاتانی هەرێمیدا - بزاڤ و شۆرشە کوردییەکان لەسەدی نوزدە و بیستدا - کورد و بزاڤی ڕێکخراوەیی لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستدا - کورد لە کۆنگرە و پەیماننامە نێودەوڵەتیەکاندا - کۆماری کوردستان لە مەهاباد - جینۆساید **سێیەم / زمان** **١- زمان و گرنگی زمان و جۆرەکانی زمان** (پێناسەی زمان لە ڕوانگەی زمانەوانی دەروونی و کۆمەڵایەتی و گرنگی زمان و و جۆرەکانی زمان (نوسراو،جەستەیە) **٢- تایبەتییەکانی زمان** (زمان ڕەفتارە – زمان دەنگە – زمان سیستەمە- زمان تایبەتە بەمرۆڤ – زمان هێمایە – زمان داهێنانە) **٣ خێزانە زمانییەکان** (هیندۆ ئەوروپی – سامی و حامی – تۆرانی)، هاوبەشی زمانی کوردی و	

هیندۆئەوروپی.

4- مێژووی زمانی کوردی و قۆناغەکانی

(قۆناغی کۆن – قۆناغی ناوەند – قۆناغی شێوەزار – قۆناغی نوێ)

5- زارەکانی زمانی کوردی و شوێنی جوگرافی

(زار – تایبەتمەندی زار – جۆرەکانی زار – زارەکانی زمانی کوردی)

6- زمانی ستاندەرد و هۆکارەکانی دروستبوونی

(زمانی ستاندەرد،شێوەی دروستبوونی (ئایینی – سیاسی – ئەدەبی بەرز)، هۆکاری نەبوونی ستاندەرد لە زمانی کوردیدا) .

7- ڕێنووسی زمانی کوردی و گرفتەکانی

پیتەکانی زمانی کوردی – گەشەی نوسین – نوسینی نمونەیی –جۆرەکانی ئەلفوبێ – گرفتەکانی ڕێنوسی کوردی)

8- پلانی زمان و سیاسەتی زمانی

(زمانی دایک و پارێزگاریکردن لێی –گرنگی نەتەوایەتی زمانی دایک، ڕۆڵی نەرێنی زمانی بیانی لەسەر زمانی دایک – پلانی زمان – زمان و ئاسایشی نەتەوەیی)

9- ململانێی زمانی بێگانە لەگەڵ زمانی کوردی

(چەمکی ململانێ، قۆناغەکانی ململانێ، کارتێکەرەکانی سەر ململانێ)

10- زمان و کەلتوور

(ڕەنگدانەوەی کەلتووری کوردی لە زماندا : ڕێزگرتن – پێکەوە ژیان – تەبایی – مرۆڤدۆستی ...هتد)

<u>چوارەم / لێژنەی ئەدەب</u>

	یەکەم – مێژووی ئەدەبی کوردی دووەم- ڕۆژنامەگەری کوردی أ- ئەدەبی فۆلکلۆر (-پێناسەی فۆلکلۆر – گرنگی و بەهای فۆلکلۆری کوردی و رۆلی لە بونیادی شارستانی کورددا- بەشەکانی فۆلکلۆر (ئەفسانە –داستان – هەقایەت – پەندی پێشینان – مەتەڵ- -گۆرانی و هۆنراوە، ...هتد (هێنانەوەی نمونە بۆ هەریەکێکیان) . ب- ئەدەبی نوسراو (شیعر –پەخشان) ١- شیعری کوردی (قۆناغەکانی شیعری کوردی) **یەکەم / شیعری کلاسیکی کوردی** (شێوازی شیعری کلاسیکی کوردی لە ڕووی ڕوخسار و ناوەرۆکەوە) **قوتابخانەکانی شیعری کلاسیکی کوردی** - ئەدەبیاتی لوڕی : کورتەیەکی مێژووی دەربارەی باباتاهیری هەمەدانی و نمونەی شیعری - ئەدەبیاتی کرمانجی سەروو : کورتەیەک دەربارەی ئەدەبیاتی کرمانجی سەروو، نمونەی شیعری مەلای جزیری ئەدەبیاتی کرمانجی خواروو، قوتابخانەکەی سێ کوچکەی بابان و نمونەی شیعری نالی دووەم / شیعری نوێی کوردی - شیعری رۆمانتسیزمی کوردی - مێژووی سەرهەڵدانی شیعری نوێ و هۆکارەکانی نوێبوونەوە - تایبەتمەندێتی شیعری رۆمانسیزمی کوردی و جیاوازی لەگەڵ

	ڕۆمامسیزمی ئەوروپی - چەند نمونەیەکی شعری (گۆران وەک نمونە) سێیەم / شیعری هاوچەرخی کوردی (لە بزوتنەوەی ڕوانگەوە تا دوای ڕاپەرین) لە ڕووی روخسار و ناوەرۆک و تایبەتمەندییەوە . پەخشانی کوردی _ مێژووی سەرهەڵدانی پەخشانی کوردی و هێنانەوەی نمونە لە نێو (دەقە کۆنەکان بە نمونەی سەرەنجام و میسحەفا رەش و جیلوە، ئاقییە نامە، مەولودنامە، مەلامەحموودی بایەزیدی، ئەحمەدی خانی ...هتد) . هونەرەکانی پەخشانی کوردی : (هەقایەت – پەندی پێشینان – قسەی نەستەق – مەتەڵ – وتار – خوتبە – سەرگوزشتە – نامە – راگوزاری – چیرۆک – رۆمان – دراما) زۆر بە چری باسی هەریەکەیان بکرێت و نمونەیان بۆ بهێنرێتەوە) . یان دەتوانێت تەنیا جەخت لەسەر ئەم سێ هونەرەی خوارەوە بکاتەوە : - چیرۆکی کوردی - درامای کوردی - رۆمانی کوردی تێبینی : (مامۆستای بابەت دوای دیاریکردنی هونەرەکانی پەخشان، باشتر وایە جەخت لەسەر ئەو سێ هونەرەی سەرەوە بکاتەوە، بۆ نمونە لە بابەتی چیرۆکی کوردیدا باسی ئەمانە بکات : - مێژووی سەرهەڵدانی صیرۆکی کوردی - تایبەتمەندێتی چیرۆکی کوردی - شێوازی چیرۆکی کوردی بە پێی قۆناغەکانی چیرۆکی کوردی

لە رۆمانیشدا بە هەمان شێوە : – مێژووی سەرهەڵدانی رۆمانی کوردی – قۆناغەکانی رۆمانی کوردی لە درامادا : – هونەرەکانی درامای کوردی (شانۆ – تەلەفزیۆن – سینەما – رادیۆ) . – مێژووی سەرهەڵدانی شانۆی کوردی، وەک دەقی نوسراو – نەک نمایش و هونەری نواندن – تایبەتمەندێتی شانۆی کوردی (جەختکردنەوە لە سەر ناوەرۆکی) .	
١٨. بابەتی پراکتیک (ئەگەر هەبێت)	

١٩. تاقیکردنەوەکان

١. دارشتن: لەم جۆرەتاقیکردنەوەیە پرسیارەکان زۆربەی بە وشەی وەک روون بکەوە چۆن...؟
هۆکارەکان چی بوون...؟ بۆچی...؟ چۆن...؟ دەستپێدەکات.
لەگەڵ وەڵامی نموونەییان
نموونە دەبێت دەستەبەربکرێت

٢. راست وچەوت: لەم جۆرە تاقیکردنەوەیە رستەیەکی کورت دەربارەی بابەتێک دەستەبەردەکرێت وپاشان قوتابی بە ڕاست یان چەوت دادەنێت. نموونە دەبێت دەستەبەربکرێت.

٣. بژاردەی زۆر: لەم جۆرە تاقیکردنەوەیە ژمارەیەک دەستەواژە دەستەبەردەکرێت لە ژێر رستەیەک وپاشان قوتابیان دەستەواژەی راست هەڵدەبژێرێت. نموونە دەبێت دەستەبەربکرێت.

٢٠. تێبینی تر

٢١. پێداچوونەوەی هاوەڵ